

OTTHONUNK A VÉRTES

A VÉRTESI NATÚRPARK

VETÉLKEDŐJE

2022.

2. FORDULÓ

Csapatnév: _____

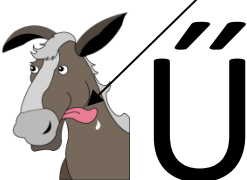
Csapattagok: _____

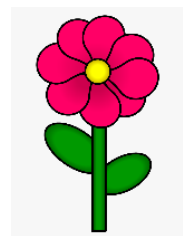
Korosztály (alsós/felső): _____

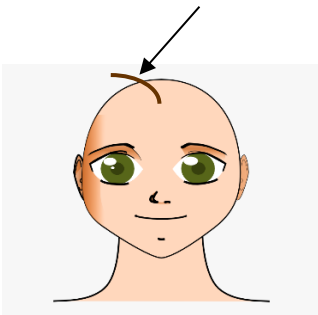
1. feladat – Ritkaságok a hazai natúrparkjainkból

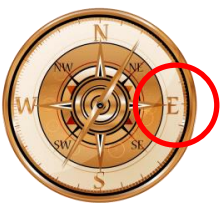
Boldizsár szenvedélyes túrafüggő. Nyakába vette a lábait, s az elmúlt évben elhatározta, hogy idén végig járja a hazai natúrparkok egy-egy tanösvényét. Egy pár natúrparkba el is jutott, melyek egy-egy igazi nagy látványosságáról jegyzetet készített. Azonban a notesze elbújt valami nagyon rejtélyes helyre, és most arra kér Titeket, hogy segítsetek neki letisztázni az élményeit, hogy hol is járt pontosan, s ott miket látott?!

A feladat első része, hogy **fejtsétek meg a képregényt**, melyben segítenek a következő oldalon látható fényképek, melyet Boldizsár készített róluk. Majd **a megfejtések sorszámát párosítsátok össze a fényképekkel**. Ezután a fényképekhez írjátok a natúrparkok nevét, ahol ezeket a szépségeket látta!

1.   = _____

2.   = _____

3.   = _____

4.   = _____

5. **os**   = _____

Itt látta Boldizsár:

Itt látta Boldizsár:

Itt látta Boldizsár:

Itt látta Boldizsár:

Itt látta Boldizsár:

2. feladat – Lepkék védelme

Március 10-én ünnepeljük a „Beporzók napját”. Ehhez a jeles naphoz kapcsolódik a következő feladatunk. Bár a beporzás kapcsán elsőként sokan rögtön a méhekre gondolnak, de más állatok is részt vesznek a növények beporzásában. Magyarországon ilyenek például a **nappali- és éjjeli lepkék**, a molyok, legyek, darazsak, poloskák és számos egyéb rovarfaj.

Ismerkedjünk meg ebben a feladatban a Vértesi Natúrpark védett lepkefajai közül néhányval. Ahhoz, hogy meg tudjuk védeni, meg kell ismernünk életmódjukat. A feladat, hogy **a pontozott helyekre írástok be a hiányzó szavakat, megállapításokat!**

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszméi értékem:

.....

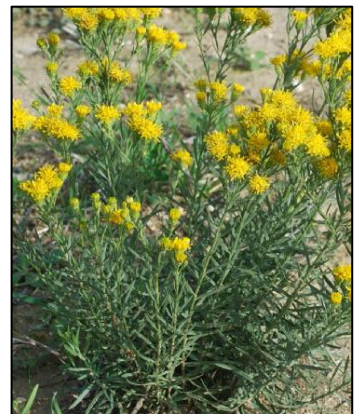

A hőérzetű és száraz
..... sziklagyepeket és
pusztafüves lejtőket szeretem.
De nagyon ritka lepkefaj
vagyok, idáig Magyarországon
..... db élőhelyen találtak rám.
A Vértes mellett még ebben a
hegységben találtak rám
kishazánkban:
..... A Vértesben
ebben az évben találtak meg:
....., ezen a településen:
..... az Öreg-hegyen.

Pihenő állapotomban úgy
nézek ki, mint egy
gallérszerű
lenne a fejem – innen
kaptam a nevem.
Egynemzedékes lepkefaj
vagyok, évente csak egyszer
szaporodok. Ekkor láthattok
kirepülni:

.....
.....

Étvágyam jó, de válogatós
vagyok. Hernyó koromban ezt
a képen látható növényt
fogyasztom.

.....

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszméi értékem:

.....

A hím lepkék röpte ilyen
sebességű:
Fajtársaimmal együtt ebben a
napszakban szeretek
táplálkozni járni:,
mert szeretem a tűző meleget.
Borús időben inkább ezt
csinálom:
.....
.....

Így néz ki nő ivarú társam.
Kiterített szárnyaimmal
gyűjtöm a Nap sugarainak
melegét, s így segítem a
..... kikelését.

Hernyó koromban a legjobban
a növényt szeretem
fogyasztani. Ez a növény
ezeken a típusú élőhelyeken él,
ahol én is minden további gond
nélkül fejlődni tudok, mint pl:

.....
.....
.....

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszmei értékem:

.....

Ilyen csápja van az araszó
lepkéknek (segít a
megfejtésben egy használati
tárgyhoz való hasonlóság):

.....

Milyen sebességgel repülök?

.....

(A nevem is utal rá.)

A törmelékes nyílt
dolomitsziklagepekhez
kötődök. Hazánkban eddig
csak ezen a két tájegységen
találtak rám:

.....
.....

Nőstény „lepke-társam”
nem röpképtelen, de csak
nagyritkán kel szárnyra.
Repülés helyett inkább így
teszi meg a távolságokat:

.....
.....

A nőstények peterakást
megelőzően potrohukkal
ezt csinálják:

.....
.....

Az eddigi terepi megfigyelések
szerint ezekkel az élőlényekkel
táplálkozok hernyó koromban:

.....
(De sikeres tenyésztési kísérlet
hiányában ez a feltételezett
tápnövény még megerősítésre
szorul.)

Hernyó koromban kerülöm a
..... és is,
megriasztásuk esetén
repítőfonalat eresztenek, mely
ezeket a célokat szolgálja:

-
.....
-

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszmei értékem:

.....

Sztyepp-reliktum lepke
vagyok, elsősorban az
érintetlen, zárt vagy csak kissé
felnyílt dolomit- és
mészkösziklagepek,
pusztafüves lejtők,
pusztagyepek magas fűvű
mozaikfoltjaiban élek.

Ekkor láttok engem repülni
lepke koromban:

.....
.....
.....

A nőstény „lepke társam”
tud repülni?

.....

A nőstény lepke, mikor a
bábból kikel, feromont
(csalogatóanyagot)
bocsát ki, s azonnal
megkezdődik a

Hernyóim nem annyira
válogatósak, több
növénycsoport is szerepel az
étlapjukon, melyeket szívesen
fogyasztanak. Ezek között
szerepelnek a

-
-
-

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszmei értékem:

.....

Erdőkhöz, erdőszegélyekhez,
erdőssztyepp jellegű
élőhelyekhez kötődök. Utak
mentén, erdők szélén tűnök
fel.

Pihenő helyzetben szárnyamat
gyakran összecsukva tartom,
így szinte csak a fekete-fehér
mintázata látszódik, de ha
felriasztanak hirtelen elővillan
..... színű hátsó
szárnyam is.

Lepke koromban ebben a
napszakban vagyok aktív:

.....

Évente egy nemzedékem
fejlődik ki, kifejlődve, imágó
koromban ezekben a
hónapokban láthatok
repülni:

.....
.....

Hernyó állapotombéli
megjelenésemről kaptam a
nevem. Mi ez a tulajdonság?

.....
.....

Hernyóim nem válogatósak,
polifág táplálkozásúak.

Ezeket szeretem:

-
-
-
-
-
-
-
-
-

Becsés magyar
nevem:

.....
.....

Természetvédelmi
eszmei értékem:

.....

Nyílt,
jellegű molyhos tölgyes
bokorerdőkhöz kötődő
lepkefaj vagyok.

Kifejlett lepke koromban
ebben a hónapban látsz
repülni:

.....
.....

A kutatók utóbbi évekbeli
megfigyelései szerint a hímek
ebben a napszakban aktívak:

.....

Nőtény „lepke-társam” tud
repülni?

.....

A Vértesi Natúrparkban az
1980-as évek elején itt
találtak rám:

.....

A tudományos megfigyelések
szerint ezeket a tápnövények
szerepelnek az étlapomon
hernyó koromban:

-
-

3. feladat – Ismerkedés az ipari tevékenység emlékeivel

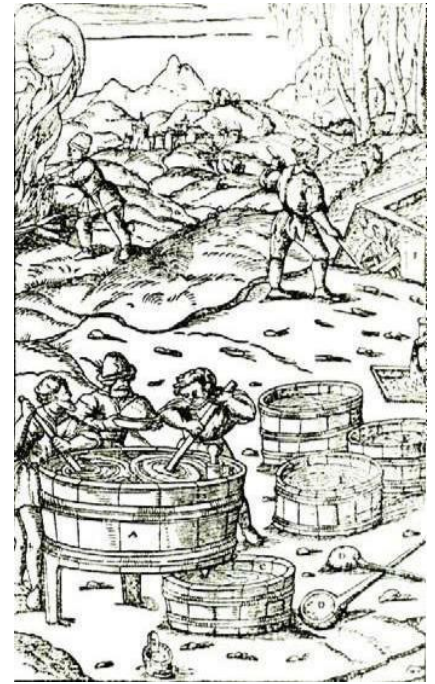
Fahamu egykor minden háztartásban felhalmozódhatott, mivel nem is olyan régen kizárólag fával tüzeltek még a Vértesi Natúrpark településein is – vaskályhában vagy cserépkályhában. De azért sok helyen még most is keletkezik fahamu egy jó kis kerti sütögetés után. Sorold fel, hogy a keletkezett fahamut mi mindenre tudnátok hasznosítani?

.....

.....

.....

A következő oldalon szereplő leírások alapján **fejtsétek meg a rejtvényt**, mely által sok mindent megtudhattok a házi szappan készítés hagyományáról.

14.

-

1. Régen ebből készítették a szappant a Vértesi Natúrpark településein is. Egykoron a nyersanyagot hozzá az erdőből vették, de keletkezett tüzeléskor a háztartásokban is.
2. Egykoron a hamuzsír készítés ennek az iparágnak is nélkülözhetetlen vegyi alapanyaga volt.
3. Környezetbarát, adalékmentes házi tisztítószer, amelynek felületaktív anyaga képes a zsíros és a vizes koszfoltokkal is elbánni. Régen a kelméket ezzel tisztították.
4. Egyike a Vértesi Natúrpark területén egykor élő zsidó származású családnak, akik a hamuzsír főzés jogát 1749–1860 között az Esterházy-uradalomtól bérelték.
5. A hamuzsírt – talán kicsit meglepő módon – a bőrcserzés mellett erre a tisztítási célra is használták.
6. A Vértesi Natúrpark területén ezen a településen volt egy „Hamuház”, ahol magas halomban gyűjtötték a hamuzsír, s végső soron a szappan készítéséhez a házaknál keletkezett fahamut.
7. A megfejtés a zsíros tapintású hamuzsír más megfogalmazásban, mely Magyarország egyik legfontosabb exportcikke volt a 18. században. Vizes oldata bázikus, mely nagy tisztítóerővel bír.
8. A hamuzsír főzéshez alapanyaga a fa volt, ezért a 18. század folyamán a forgalomtól távol fekvő hegységeinkben irtástelepülések kialakulásához vezetett. A hamuzsír főzők magas oldalú, batárszerű szekérrel járták a falvakat, felvásárolták a fahamut. A nagybani termeléshez azonban megfelelő kiterjedésű erdőre volt szükség. Korabeli adatok szerint egy hamuzsír főző működtetése ilyen nagyságú (ekkora méretű) erdőterületet igényelt.
9. A Vértesi Natúrpark területén ezen a településen maradt fenn nevében egy Hamuhordó út.
10. Nálunk főként a bükk, a tölgy, a juhar, és a nyír fáját égették hamuzsírrá, de használták erre a célra a házak fűtése során keletkezett fahamut mellett más a kertekben keletkezett fás növényi hajtást is, melyet tavasszal március idusán metszettek le. Ez a növényi rész a megfejtés.
11. A megfejtés egy kb. 60–70 cm hosszú, 10–15 cm széles, a felső vége felé néha szélesedő vagy hosszú, téglalap alakú fából faragott eszköz, alsó végén rövid nyéllel. Alsó lapjuk rendesen bordázott, felső lapjuk gyakran véséssel, ékrovással, karcolással volt díszítve. A vászonneműek mosás utáni kisimítására, fényesítésére használta mind a paraszt- és pásztorcsalád, mind a városi polgárság.
12. Télen, ezen a hagyományos eseményen gyűjtötték össze a szappanfőzéshez szükséges állati zsiradékot: sérült húsmaradékot, zsíros belsőségeket, és a zsírt, stb. Az állat minden részét hasznosítani tudták.
13. Fentieken túl ez az az állati testrész, amiből a legjobb szappant lehetett készíteni. Főként birka, marha vagy bivaly bőre alatt keletkező zsíros keményebb anyag, jellegzetes szaga van. A szappankészítés mellett gyertya és biodízel előállításában is használják.
14. Régen itt szárították, érlelték a házi szappant. A megfejtés az épületek helyiségeinek hosszanti vagy keresztengelyében beépített nagyméretű gerenda, amely a mennyezet súlyát tartja.

4. feladat – Vízimalmok a Vértesi Natúrparkban

A vízimalmok ókori eredetű mechanizmusok, melyek a víz energiáját hivatottak hasznosítani. A Vértesben a 18.sz.-ban éltek virágkorukat. Ma már nagyobb hatékonyságú eszközökkel őrölnék, de mint ipari vagy népi építészeti, technika-történeti műemlékek feltétlen említést érdemelnek, s emellett varázslatos turisztikai látványosságok. Gábor barátunk fel is kerekedett, hogy felkeresse a Vértesi Natúrpark egykori vízimalmait. A malom-túra során erre a háromra talált rá. **Fejtsd meg, melyek ezek, mi a nevük (település + név), majd a csillagokba írd a képhez tartozó leírások betűjelét!** Mindegyik képhez három történet-darabka tartozik.

A.) Az épület hatalmas malomkerekét a 2019. júniusában beköszöntött villámárvíz leszakította, és a tóba dobta. A vízimalom helyreállítása most történik, az épület egy új 4 méter átmérőjű malomkeret kap.

B.) Egykori halastó kifolyásánál álló vízimalom, mely jelenleg lakóház. Szerzetesek is éltek régen a közelében. Műemléki oltalom alatt áll.

C.) Az 1940-es évek végén a malom gépi meghajtást kapott, s ez belső átalakításokkal járt. A barokk stílusú ipari épület máig megőrizte jellegzetes stílusát, noha többször átalakították.

1. Neve:

2. Neve:

D.) Az Által-ér melletti malom bezárását követően sokáig raktárnak használták. Újjáépített formában ma vendéglő, mellette lovardával.

3. Neve:

H.) 1783-ban készült a vízimalom terve az Esterházy-kastély parkjához tartozó romantikus birtokon, sziklás környezetben. 1792-ben még működött.

F.) Kétszintes, csonkakontyolt nyeregtetős épült a 18. században épült, majd a 19. században bővítették. Eredeti részleteinek elbontásával 1993-ban jelentősen megváltozott.

G.) Valószínűleg egy fa vázszerkezetes malom volt, melyet a XVIII.sz. közepén a kor szellem- és műszaki-technikai felkészültsége szerint szilárd falazatú (kő-tégla) vízi malommá alakítottak át, Fellner Jakab tervei alapján 1753-ban.

I.) Utóéletében képzőművészeti alkotótábornak is otthont adott.

J.) A vízimalom helyén, annak átépítésével 1825 táján grófi pihenőlak épült, képtárral és könyvtárral.

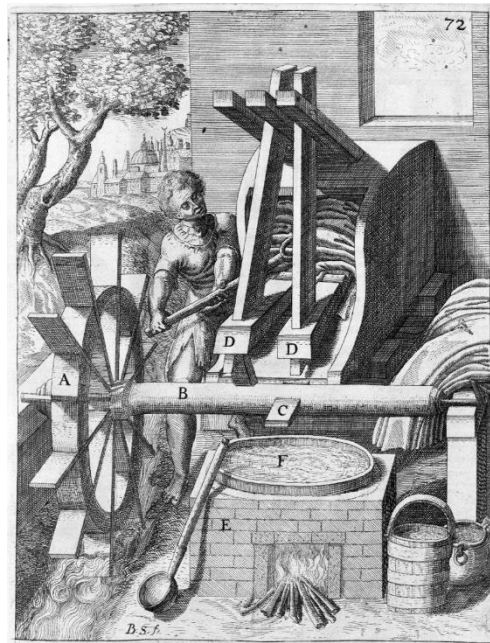
Felhasználás szerint milyen típusú malmokat ismersz? **Sorold fel:**

.....

.....

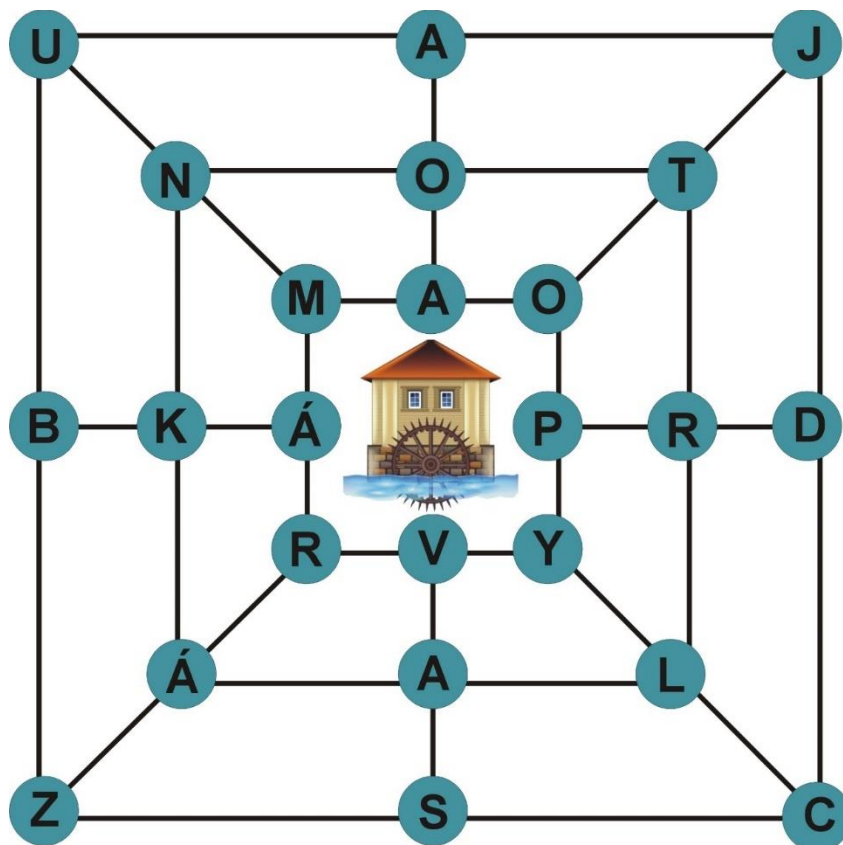
A nagyobb településeken, ahol rendelkezésre állt a kellő mennyiségű és megfelelő energiájú víz, ott más malmok mellett ún. KALLÓMALMOK is létesültek. **Egészítsd ki a hiányzó szavakat,** s megtudod, mi fán terem a „kallás” avagy „kallózás”!?

A kallás a _____ előállításának egyik folyamata, amely folyó vízben, zuhogó alá állított _____ban történt. A vízikerek erős emelő-, lendítőkarokkal felszerelt _____főtengelyen lévő súlyos _____et mozgatott ritmikusan fel és le, miközben az ütőfejek a _____szövetet tartalmazó vályúba zuhantak. Ennek hatására a vályúban nedvesen tartott vagy állandóan locsolt gyapjuszövetben a _____összezsugorodtak, a szövet széltében-hosszában összement, egyszersmind vastagabb, tömöttebb lett. Innen származik egy szólásunk is. E tömörödő ámdé csökkenő, mennyiségre mondják azt, hogy _____.

Találd meg a **„malomban”** a **helyes betűket összeolvasva**, hogy hol, azaz melyik településen / településrészen működött ilyen kallómalom a Vértesi Natúrpark területén!

A hely neve:

5. feladat – Kreatív feladat

Ebben a fordulóban is megmérettetik a kreativitásotok. A feladat, hogy **készítsetek saját kezűleg társasjátékot**, mely lakóhelyetek környezetének természetvédelmi és/vagy környezetvédelmi problémáira hívja fel a figyelmet!

A játék készítése során lehetőség szerint újra hasznosított anyagokat használjatok fel! **Készítsetek és küldjete legalább 10 db fényképet** arról, hogy hogyan készül a társasjáték folyamatában, emellett a kész játékról is! 😊

Továbbá **írásban mutassátok be a társasjátékotokat:**

- mi a témája?

.....

.....

.....

- a társasjáték tartalma, eszközei:

.....

- milyen korosztály számára javasoljátok?

.....

- mik a főbb játékszabályok?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Az alábbi szempontok szerint fogjuk a társasjátékotokat értékelni: egyediség, feldolgozott játéktéma aktualitása, a játék időállósága, újrahasznosított anyag megléte, csatolt fényképek megléte. Jó szórakozást kívánunk!

Kedvcsinálónak és alap ötletnek íme néhány házilag készített társasjáték!

